

NOTES SOBRE L'AGRUPAMENT ESCOLAR DE L'ACADEMIA DE CIÈNCIES MÈDIQUES I EL SEU BUTLLETÍ (1929)

Jacint Corbella i Corbella

Edelmira Domènech i Llaberia

L'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques fou creada a l'últim terç del segle XIX, principalment per l'impuls d'alguns estudiants de la facultat de medicina de la universitat de Barcelona. Ha tingut una vida molt activa que l'ha portat a ser una de les institucions més representatives de la medicina catalana. Els estudiants membres de l'Acadèmia han mantingut, des de fa més d'un segle, una activitat ben marcada. Un dels períodes en que aquesta activitat fou més intensa i entusiasta fou a finals de la dècada dels anys vint d'aquest segle i els anys de la República, fins a la guerra. Aquesta i l'exili posterior van matar l'Agrupament. En aquest treball fem una revisió breu d'alguns dels aspectes de l'activitat de l'Agrupament, principalment del seu Butlletí.

Cap els anys de la dictadura de 1923-30 els estudiants van protagonitzar un dels períodes més destacats en la seva vida a la facultat. De ben segur que al llarg dels anys moltes coses van ser fugisseres i han quedat oblidades, encara que valguessin la pena. Altres han deixat una petjada i un rastre ben marcats. En el sentit més limitat als estudis de medicina probablement el fet més important, a la primera meitat del segle XX, va ser la vida intensa de l'Agrupament Escolar.

En sentit més ampli ho fou la participació dels estudiants de la facultat en les lluites contra la dictadura de 1923-30. Cal recordar que aleshores només hi havia el que avui en diríem dos "campus", el de la plaça de la Universitat, on hi havie quatre facultats, i el del carrer de Casanova, el del Clínic. Algunes vegades els estudiants de medicina "baixaven" a la plaça de la Universitat.

L'Agrupament Escolar era, en el seu nom complet, "Agrupament Escolar de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya". Recordem que l'Acadèmia va ser fundada precisament per estudiants. I en l'any del cinquantenari, el 1928, es fundà l'Agrupament. Els estudiants tornaven a dur la iniciativa.

L'Acadèmia, com tantes vegades, era un centre de vida, a vegades de resistència, altres com a gresol on creixen noves activitats. L'Acadèmia era encara, i per poc temps, al carrer de Llúria número 7. Els estudiants tenien un local, còmode en el seu temps, però que es feia petit. Allà molts hi estudiaven, discutien, feien amics que durarien tota la vida i parlaven de moltes coses del món. En molts n'ha

quedat un record extraordinari. Molt poc després la seu de l'Acadèmia, i l'Agrupament, va passar a l'edifici del Casal del Metge, a la Via Laietana núm. 31.

El Butlletí de l'Agrupament

I entre tots ells alguns, més decidits o emprenedors, van fer obra escrita que ens ha arribat. En aquest sentit és important el Butlletí de l'Agrupament. Va començar el gener de 1929 (1). L'Agrupament es fundà el 1928 i en principi les seves activitats eren recollides a la pròpia revista de l'Acadèmia, els Annals (2).

L'Agrupament va ser tirat endavant per uns quants motors. I el seu Butlletí també. El primer redactor en cap és Alfons Trias i Maxencs, que ja era metge. Trias fou un home actiu, amb una gran activitat a la dècada dels trenta, que es va orientar principalment a l'Escola d'Infermeres de la Generalitat. Després fou represaliat. Va recollir, gairebé fins a la seva mort, el 1977, tota la bibliografia mèdica en català. A la primera redacció hi consten, com a secretaris, Antoni Tomàs i Quevedo, Xavier Farrerons i Co i Vicenç Artigas i Riera. Tots van fer després una activitat prou interessant.

Els alumnes acabaven els estudis i els caps van anar essent substituïts. Més endavant, entre altres, hi anem trobant, Manuel Corachan i Llord, Lluís Moragas, Alfons Puig, i potser més actius, Joaquim Nubiola i Sostres i Jordi Vallès i Ventura. Més endavant el redactor en cap és Agustí Amell, i a la secretaria s'incorporen Jaume Elias, Lluís Batalla, Josep Paravicini i altres. Aquest Butlletí té una considerable importància en el seu temps, entre els estudiants, i és el que ens ha permès conèixer moltes coses que si no, haguessin quedat oblidades.

El Butlletí té una estructura oberta, en realitat és el batec d'un jovent actiu i preocupat. Té una finalitat concreta: desvetllar i culturalitzar la joventut, de fer-los interessar per les coses, tot i respectant clarament la diversitat d'idees, però amb alguna orientació clara, tot i que admet perfectament la discordança d'opinions. Així es diu: "Encaminat l'Agrupament a la consecució d'un nivell cultural remarcable per a cadascun dels seus socis, els treballs que es presentin podran versar sobre qualsevulla de les activitats científiques, artístiques, morals, etc., que són d'interès per a tothom" (3).

L'orientació. Les grans línies

L'Agrupament omplia una tasca de formació humana. No deixava els aspectes científics: es feien curssets i conferències, a vegades pels propis estudiants. També es donaven algunes beques a estudiants per a formació curta a l'estranger. Però

hi havia a més una funció clara d'interès per la cultura i pel món, de convivència social. L'Agrupament va deixar molt bon record en molts dels seus socis que en els anys foscos de la dictadura enyoraven el seu temps d'estudiant, que havia coincidit amb un moment de creixement de la ciutat (Exposició de 1929), de llibertat ciutadana (la República), i de canvi en l'ensenyament (Universitat Autònoma). I això amb independència del color polític posterior que tinguessin.

Una prova, ja ben inicial, de l'interès molt més enllà de la facultat i de la medicina, que movia els membres de l'Agrupació el podem trobar en l'enquesta de vuit punts que ja surt des del primer número del Butlletí. En resumim alguns trets i qüestions que es plantegen:

- Esteu satisfet de la instrucció i educació que us donaren?
- Quins autors i llibres de la literatura universal preferiu?
- Què penseu dels problemes socials?
- Quin interès sentiu per la vida internacional? ... nacionalismes estatals, internacionalisme, Estats Units d'Europa, Internacional Socialista, Societat de Nacions...
- Quin judici us mereix la guerra?.

Cal dir que el nombre de respostes, que es donen amb detall, és evidentment petita i que hi ha una bona dispersió de criteris.

L'obertura cultural: el món de l'art.

Aquest és un dels trets més importants de l'activitat del grup, el que es reflexa en el Butlletí. Ja en el començament hi ha una certa insistència sobre l'art avantguardista i la seva repercussió a Catalunya (4). El mateix any 1929, que és de creixement de la ciutat, amb molta edificació nova, la urbanització de la muntanya de Montjuïc, es dedica un número monogràfic a l'arquitectura, amb una intenció precisa: obertura a "elements que professen altres estudis" (5).

Poc més endavant hi ha un número extraordinari i molt important pel que representa. Es el monogràfic extra de 1930 dedicat al Superrealisme (6). Les col.laboracions són extraordinàries, tenint en compte que les demanaven estudiants de medicina. Hi trobem escrits de Josep Vicenç Foix, Guillem Diaz-Plaja, que aleshores tenia vint anys, Ramon Gómez de la Serna, Manuel Altolaguirre, Sebastià Gasch, i també de Salvador Dalí i Joan Miró entre altres. Entre l'obra dels estudiants potser cal destacar una peça de teatre ultra curta, en un acte: "Ismael 22", de Jordi Vallès (7). Aquest número va tenir molt èxit i va ser demanat des de diversos països.

Jordi Vallès i Ventura fou un dels membres més actius dels primers temps de l'Agrupament. Es troben escrits seus en diversos llocs de la revista. Es va exiliar

per la guerra i va estar a Mèxic, Sudamèrica i als Estats Units, on va morir a Houston. Ara ens importa recordar alguns dels seus escrits posteriors, així llibrets de contes per a nens. El primer que hem vist és "Els pollets de colors", publicat a Mèxic el 1944, dins de la col·lecció "Els infants catalans a Mèxic". Un segon llibret, "L'infant de neu", aparegué a Bogotà el 1945. Més tard, en la seva etapa als USA, que fou més llarga, va publicar, entre altres coses una cartilla "How to live with an alcoholic". Fou director de la unitat d'alcoholisme de l'hospital de Veterans de Houston i professor al College de Medicina de la Baylor University.

La visió crítica

Aquest és un altre dels mèrits de la revista, saber explicar les coses que consideren negatives, normalment de manera bastant correcta i poc agressiva. La primera línia d'aquesta crítica és sobre l'ensenyament. Ja es reflexa a la primera pregunta de l'enquesta inicial, però va més enllà. Hi ha de tot: hi ha qui troba les coses bé, però altres no.

La crítica general contra l'ensenyament és que ha estat massa memorístic, i això gairebé a tots els nivells. Altres vegades es concreta. Recollirem alguna opinió: "La meva instrucció, la que rebem tots, és, sense discussió, deficient..." (8); o "estem conformes amb la il·lustració que ens donaren, tant a la primera ensenyança com a la segona..." (9); "N'estic força descontent: la instrucció la trobo deficient i absurda..." (10). Això pel que fa a l'ensenyament general, previ a la facultat. Però aquesta tampoc se'n salva massa, en el seu conjunt.

Una resposta prou interessant és la de Jaume Raventós, que era un estudiant que va aprofitar molt el temps. Estava integrat a l'Institut de Fisiologia en el seu temps d'estudiant i havia publicat algun treball. Després va fer carrera a l'exili. Però era un home que podia estar content del que havia fet a la facultat. La seva resposta és clara: "La instrucció rebuda en les universitats, degut a la seva orientació, és l'ensenyança més feble que hom pot rebre" (11). La resta de la resposta ho matisa una mica i carrega també la culpa sobre els instituts, però reflexa un fet propi d'una bona part, sobre tot de la joventut: hom desitja rebre molt més del que se li dona. L'altre enquesta el mateix número té un sentit idèntic: "Resultament no... de la Facultat ni parlar-ne. Són excepcionals els professors que prefereixen una intel·ligència àgil a una rica memòria; tampoc aquí no ens ensenyen a pensar" (12). I accepta una part de culpa pels propis estudiants: "Dissortadament també està massa arrelada entre els estudiants la memoriopatia".

En un altre aspecte queda la crítica directa contra algun professor concret. Aquí a vegades hi ha una certa agressivitat, però pel que coneixem la crítica no està allunyada de la realitat. Així en el cas de la Patologia General, quin ensenyament

es qualifica d'ignominiós, però el que explica és veritat: assistència obligatòria, perquè es passa llista; exigències memorístiques, al peu de la lletra, que feien riure, fins i tot en el seu temps (13). A vegades la forma no està justificada. Així en el mateix sentit de crítica agressiva, en un camp diferent, el d'una conferència sobre art, trobem l'article "Una conferència putrefacta", perquè es posa contra l'avantguardisme. (14).

La crítica contra l'allunyament dels alumnes dels òrgans de decisió de la universitat també és clara. Joaquim Nubiola reclama els drets dels estudiants, en un article "Sobre la intervenció dels estudiants en la Universitat". Proposa: "Per això el millor és que l'actual procediment d'examen desaparegui" (15). Cal recordar que els exàmens eren sovint orals, o sigui sense prova ulterior en cas d'una reclamació que aleshores era impensable. D'altra banda la representació dels estudiants en els òrgans de govern era nul·la. No va arribar, amb una expressió que avui considerariem irrisòria, fins els anys de l'Autònoma. També hi ha alguns articles de professors defensant una certa obertura, per exemple en el cas d'Antoni Trias, potser el professor amb una orientació més liberal pel que fa a l'estructura i govern de la universitat.

Quim Nubiola i Sostres era un estudiant actiu, satíric i emprenedor. Era fill del catedràtic d'obstetrícia, amb idees nacionalistes i després de la guerra va ser perseguit. Al cap dels anys va fer moltes coses, entre elles va portar una secció setmanal de medicina al Diari de Barcelona, pels volts de 1970 feia caricatures intencionades i quan ja estava jubilat va començar nous estudis.

Un altre punt de la crítica universitària és l'ensenyament pràctic. En veurem un exemple. La secció de "Retalls", signada per J. Mas, és prou clara. "Les pràctiques a la nostra facultat són del més gracios que hi ha, de pràctic només hi ha el de pagar les 25 pessetes obligatòries" "Un dels exàmens pràctics més humorístics són els de Patologia General" "...Perquè ja se sap que tot plegat no res, fum d'estampa" (16).

El feminisme

No podem dir que la revista tingués cap caire feminista, però queda bastant clar que els dos sexes són iguals pel que fa a la feina. Es bastant significatiu un editorial de l'any 1933 "La dona a la Universitat" (17). Es reconeixen situacions difícils que milloren: "Avui això està, sinó abolit, almenys minvat, i la dona es mou en la Universitat i en particular en la Facultat de Medicina amb una certa llibertat. Tota? No, no pas tota la que necessita..."

La proporció de noies estudiants que són membres de l'Agrupament és petita. A la primera llista de socis, de l'any 1929 d'un global de 266 membres només 6 són noies, que per ordre dels llistats són: Edelmira Llaberia, Serafina Palma, Empar

Valls, Roser Venturini, Laura Prats i Montserrat Farran (18). L'any següent n'hi sis més de noves. Però el seu nombre mai no seria gaire alt, perquè la proporció d'estudiantes era petita. Alguna vegada hi ha una discreta polèmica (19).

El nacionalisme

Es un altre dels trets bastant característics dels membres de l'Agrupament. Entre els diversos escrits cal destacar el de Jordi Vallès "Per una Universitat Catalana", on s'analitza l'actuació de la Federació catalana d'estudiants (20). Jordi Aleu reprèn, poc després, el tema en un altre article (21). Abans encara s'havia fet una manifestació clara, en un article editorial, d'occitanisme, recolzant la tasca dels elements intel·lectuals d'Occitània. Ja s'albira la línia de col·laboració de les tres universitats occitanes d'aleshores: Tolosa, Montpeller i Bordeus. El títol de l'editorial és prou clar: "Oc" (22). Es diu: "Per la nostra part, des del Butlletí de l'Agrupament Escolar, creiem que podem col·laborar en l'obra occitana". Recordem que pocs anys més tard sortirà, amb un nivell prou alt, la revista "La Medicina Catalana", que es subtitularà "Portantveu de l'Occitània Mèdica", impulsada principalment per Leandre Cervera.

Alguns col·laboradors.

Ja n'hem esmentat bastants. Recordarem una vegada més la tasca constant i entusiasta de Joaquim Nubiola i de Jordi Vallès. Són dos dels motors del Butlletí. Però aquí cal fer un esment particular a Màrius Torres i Perenya. Era un estudiant més aviat tímid amb un grup d'amics que també trobem a les pàgines del Butlletí: Jaume Elias i Santiago Montserrat. Signat amb els seus dos cognoms hi ha un article de caire científic sobre "Hipertensió juvenil i albuminúria ortostàtica", que per ara és l'únic article científic que hem trobat (23). Es un treball prou llarg, fet per un estudiant, amb vint cites bibliogràfiques. Es el text d'una comunicació presentada a l'agrupament el 9 de desembre de 1932. Un altre article, signat només Màrius, creiem que també es d'ell, sobre el tema de la universitat catalana (24).

Màrius Torres va deixar aviat l'activitat mèdica. Just després d'acabar els estudis anà a Lleida on treballà poc temps amb el seu pare, Humbert Torres, també metge. Una tuberculosi el va fer ingressar ben aviat al sanatori de Puig d'Olena, on va morir l'any 1942. Entremig va haver-hi la guerra civil, l'exili de la família i la seva obra que el situa com un dels poetes lírics més importants de Catalunya (25).

També dins d'aquestes sessions científiques, hi ha el que creiem que és el primer article de Santiago Montserrat: "Judici comparatiu dels mètodes ortodiagràfics",

on estudia la projecció de l'ombra cardíaca (26). Montserrat (+ 1994) faria després una obra important com a psiquiatre. Jaume Elias i Cornet, l'altre amic íntim de Màrius Torres era un dels membres de la redacció del Butlletí. En representació de l'Agrupament fou membre de la Junta de Govern de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques (1935-36). Va treballar en el servei de Martínez García a Sant Pau i després de la guerra es va exiliar a Anglaterra. Al seu retorn treballà com a pediatre, s'integrà en el cenacle dirigit per Pere Calafell i fou sempre una persona d'una extraordinària discreció (27). El 1936 el secretari de l'Agrupament era Simeó Selga i Ubach, de Manresa, que després havia de ser el pediatre de més pes al Bages durant molts anys (28).

Finalment potser val la pena de comentar una iniciativa, la de demanar que es fessin jardins, per a ús dels estudiants, en el tros del carrer de Casanova del davant de la facultat. Es demanava concretament: "...3er. Transformació del tros del carrer de Casanova, entre Provença i Còrsega, en jardí, prèvia la desviació de la línia de tramvies...". Hi ha un escrit signat en representació de l'Agrupament Escolar per Pere Calafell i, en nom de la secció de medicina de la Federació Catalana d'Estudiants Catòlics, per Joaquim Verdaguer. L'escrit, de 10 de desembre de 1929, està dirigit al degà, que era el doctor Angel Ferrer i Cajigal. Aquest el recolzà i els jardins es van acabar fent (29).

NOTES

(1) Per a descobrir-ho cal veure el núm. de gener de 1930, que posa any II. La numeració ordinal de cada número dins de l'any va en xifres romanes a la portada exterior.

(2) But. Agrup. Escol. (BAE), 1929, I, (1), p. 3.

(3) Ibid. p. 3.

(4) BAE, 1929, I (1), 19-20.

(5) BAE, 1929, I (9), p. 203. Tot el número es dedica al tema.

(6) BAE, 1930, II, núm. VII-IX (juliol, setembre), pp. 193-256.

(7) BAE, 1930, II, (7-9), 228-232.

(8) BAE, 1929, I (2), p. 37.

(9) BAE, 1929, I (2), p. 38.

(10) BAE, 1929, I (3), p. 71.

- (11) BAE, 1929, I (5), p. 125.
- (12) BAE, 1929, I (5), p. 126. Respostes de Josep M. Relat i Estrada.
- (13) Sanjoan, Wilfred. "L'ensenyament de la Patologia General a la nostra Facultat". BAE, 1930, II (12), 329-331.
- (14) BAE, 1929, I (4), 107-109.
- (15) BAE, 1930, II (6), 180-181.
- (16) BAE, 1930, II (12), 333-334.
- (17) BAE, 1933, V (3), 83-85.
- (18) BAE 1930, II (1), pp.11-16.
- (19) v. els dos articles: "Elles" (s.a.) BAE, 1929, I (6), 160-161, i "Rèplica a l'article 'Elles'" (signat: Una fèmina universitària), BAE, 1929, I (8), 198-199.
- (20) BAE, 1930, II (4), 115-117.
- (21) BAE, 1930, II (12), p. 332.
- (22) BAEm, 1929, I 810), p. 235.
- (23) BAE, 1933, V (2), pp. 69-79.
- (24) BAE, 1933, V (4), 137-138.
- (25) La bibliografia sobre Màrius Torres és prou extensa. v. Boixareu, Mercè: "Vida i obra de Màrius Torres" Barcelona (Bib. Selecta, núm. 409) 1968, 279 pp. En l'aspecte més estrictament mèdic v. Corbella, J: "Mario Torres (médico y poeta)". Semana Médica de Medicamenta, 1968, IV (160), s.p. (27-1-1968).
- (26) BAE, 1933, V (3), 87-96.
- (27) Casassas, O; Ramis, J: "Metges de nens. cent anys de pediatria a Catalunya". Barcelona (Ed. La Magrana) 1993, v. pp. 110, 121, 158 i 332.
- (28) v. "Simeó Seiga i Ubach, Metge humanista". (s.a. Lluís Guerrero i Armand Rotllant, coordinadors). Manresa (Imp. S. Josep) 1994.
- (29) BAE, 1929, I (12), 309-310. Sota el títol: "Gestions de l'Agrupament Escolar".